

ФІНАНСИ ТА СТАТИСТИКА

УДК 658

Камінська Т.Г., к.е.н., доц.,

Національний Університет біоресурсів і природокористування України

ФІНАНСОВИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО ТРАКТУВАННЯ У ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ-ЕКОНОМІСТІВ

Розглядається економічна сутність категорії “фінансовий капітал”, викладена у працях вчених-економістів різних часів. У статті визначена структура джерел фінансових ресурсів, яка реально впливає на стан формування та розміщення сукупного капіталу, його структурні пропорції та вартісні величини

Постановка проблеми. Економічне визначення капіталу пов'язується з однією із важливих стадій його існування, а саме з виробничою стадією, коли капітал виступає як сукупність засобів виробництва, необхідних для організації цього процесу. З позицій фінансового менеджменту капітал розглядається як частина фінансових ресурсів, що використовуються у господарській діяльності підприємств для організації виробництва продукції, товарів та надання послуг, інноваційного розвитку підприємств, одержання прибутку, задоволення соціальних потреб найманих працівників. У науковій літературі існує багато думок щодо сутності категорії “фінансовий капітал” та існують деякі розбіжності, відмінності та неоднозначності, що і визначило тему даного дослідження.

Мета дослідження. Систематизувати й узагальнити погляди вчених стосовно економічної сутності категорії “фінансовий капітал”, а також визначити структуру джерел фінансових ресурсів, яка реально впливає на стан формування та розміщення сукупного капіталу, його структурні пропорції та вартісні величини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія “фінансовий капітал” досліджувалась багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими, серед яких Бланк І.А., Белолипецький В.Г., Бугинець Ф.Ф., Василик О.Д., Зятковський І.В., Кірейцев Г.Г., Крамаренко Г.О., Ковальов В.В., Мочерний С.В., Опарін В.М., Романовський М.В., Бріггем Р., Майєрс С., Ван Хорн Дж. та ін., але тема фінансового капіталу залишається досить актуальною.

Викладення основного матеріалу дослідження. У науковій літературі поширеною теоретичною конструкцією є трактування сутності функціонування капіталу на рівні господарюючих суб'єктів на основі двох основних підходів – фінансового та економічного [4, с. 165]. Слід зазначити, що такий погляд на сутність капіталу на рівні підприємств зустрічається у “ранніх” наукових виданнях – на початку 90-х рр. минулого століття.

Оскільки фінансовий підхід до сутності категорії “капітал підприємств” ґрунтується на понятті “фінансові ресурси”, безпосередньо на підприємстві рух капіталу розглядається через рух фінансових активів. Тому капітал з позицій фінансового управління окремі автори визначають як фінансові ресурси підприємства, необхідні для організації його господарської діяльності і використанні господарському обороті для одержання доходів і прибутку [10, с. 293]. У цьому зв'язку капітал підприємств часто розглядається як специфічна форма фінансових ресурсів.

Разом з тим багато дослідників визначають капітал підприємств як фінансовий капітал. При цьому фінансовий капітал суб'єктів господарювання завжди пов'язується з виробничо-господарською діяльністю підприємства, що відображається у пасиві балансу. Виходячи з подібних позицій, сутність фінансово капіталу трактують у своїх працях такі учені як С. Моїсєєв, В. Терьохін, В. Белолипецький, В. Селезньов. У сучасному економічному словнику фінансовий капітал визначається як “грошовий капітал”, або “капітал у формі грошових коштів”. Водночас у науковій літературі фінансовий капітал трактувався як зрощення банківських та інших великих фінансово-кредитних інституцій з нефінансовими монополіями (промисловими, торговими, транспортними), у процесі якого посилювався контроль наймогутніших банків над промисловістю, торгівлею, сільським господарством та іншими сферами економіки [3, с. 814].

Із цього визначення можна зробити висновок, що фінансовий капітал пройшов довгий шлях до свого становлення. Після економіки вільної конкуренції, де панував дрібний підприємець, на початку ХХ ст. в економіках провідних країн світу відбулися значні зміни, що пов'язані з концентрацією виробництва й капіталу, утворенням національних, міжнаціональних і транснаціональних корпорацій та інших великих підприємницьких структур у провідних сегментах виробництва і банківській сфері. Умовою утворення й функціонування фінансового капіталу став високий рівень розвитку товарно-грошових відносин, злиття виробництва й грошового капіталу, формування фінансового ринку, зокрема ринку цінних паперів – фондового ринку як необхідної передумови руху фінансових коштів між підприємствами, галузями й регіонами. Накопичений грошовий капітал банків активно поєднувався з промисловим капіталом через утворення різних акціонерних і партнерських товариств. Це сталося об'єктивною економічною передумовою поширення й використання в науці й практиці терміну “фінансовий капітал”. Перетворення грошей у фінансовий капітал є об'єктивною закономірністю розвитку ринкового способу господарювання, товарного виробництва й обігу.

Поступово розуміння категорії “фінансовий капітал” стало розширюватися й пов'язуватися безпосередньо з господарською діяльністю суб'єктів економіки. У новій формі балансу українських підприємств використовується саме поняття “капітал”. Увесь капітал, який реально вкладений в активи й знаходиться в розпорядженні підприємств, показано в активі балансу – це, зокрема, основні й оборотні засоби, нематеріальні активи, незавершене будівництво, фінансові інвестиції, оборотні активи тощо. У пасиві відображаються джерела фінансування реального капіталу. Слід зазначити, що широкий вживаний термін, який пов'язувався раніше із джерелами та рухом грошових коштів “фонди”, починає зникати з лексики.

В умовах ринкової економіки фінансисти оперують поняттям “капітал”, що є для фінансиста-практика реальним об'єктом, на який він може постійно впливати з метою отримання нових доходів фірми. У цій якості капітал для фінансиста – об'єктивний фактор виробництва, що є частиною фінансових ресурсів і введений фірмою в обіг для отримання доходів від цього обігу. У такому сенсі капітал є перетвореною формою фінансових ресурсів [18].

За формою свого розміщення фінансовий капітал розглядається як сукупність вартості матеріальних і нематеріальних активів, грошових коштів і фінансових вкладень, спрямованих у господарську діяльність підприємств з метою отримання доданої вартості. За своєю економічною природою фінансовий капітал розглядається як капітал у грошовій формі, що перетворюється в реальний капітал у процесі свого інвестування. При цьому фінансовий капітал вкладається в різні види інвестиційних фондів для придбання капітальних товарів, що становлять основу реального фізичного капіталу. Саме можливість інвестування є мотивом для нагромадження грошового капіталу і перетворення його у фінансовий капітал суб'єктів підприємницької діяльності.

Головною функціональною ознакою фінансового капіталу є його здатність фінансувати господарську діяльність суб'єктів реального сектора економіки. Фінансове призначення капіталу завжди пов'язано з фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання незалежно від форм власності. Капітал, постійно

знаходячись у русі, повторює кругообіг фінансових ресурсів підприємства, створюючи, таким чином, умови для свого відтворення і самовідтворення.

Виходячи з такого підходу, сутність та функціональне призначення капіталу суб'єктів реальної економіки науковцями розглядається через процес формування, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємств і безпосередньо пов'язується з бухгалтерським балансом.

Оскільки на даному етапі капітал суб'єктів реальної економіки найчастіше розглядається з позицій руху фінансових ресурсів, інтерес становить дослідження наукових підходів до цієї економічної категорії різних учених-економістів. Теоретичні та практичні аспекти формування і використання фінансових ресурсів широко досліджені такими вченими, як І. Бланк, В. Белопіпецький, М. Білик, О. Василюк, Ю. Воробйов, А. Загородній, І. Зятковський, В. Ковальов, М. Коробов, В. Опарін, К. Павлюк, М. Романовський, В. Родіонова та інші. Із фінансовими ресурсами тісно пов'язані питання корпоративних фінансів, дослідженню яких приділена значна увага такими вченими, як М. Грідчина, В. Євтушевський, О. Мендрул, О. Рябенко, В. Суторміна, Г. Шестопал та інші. Вагомий теоретичний внесок у становлення корпоративних фінансів зробили зарубіжні вчені Р. Бріггем, І. Вельш, С. Майєрс, Дж. Ван Хорн.

Разом з тим, незважаючи на широке використання терміну "фінансові ресурси" і пов'язування стабільності економічного розвитку з акумуляцією їх у достатніх обсягах [6, с. 240], у законодавчих актах України офіційно його тлумачення не визначено. Єдиним документом, у якому наводяться дані фінансових ресурсів, є "Зведений баланс фінансових ресурсів України", що розробляється у складі Державної програми економічного та соціального розвитку України на відповідний рік. Цей документ використовується під час формування Державного бюджету на відповідний рік і входить до обов'язкових документів, що додаються до проекту закону про Державний бюджет. Порядок складання "Зведеного балансу фінансових ресурсів України" був визначений Постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.1995 р. № 471 "Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України" [19]. Міністерством фінансів України, Міністерством економіки України та Міністерством статистики України було видано наказ від 07.05.1996 р. № 4976/117 "Про затвердження Методологічних вказівок щодо складання балансу фінансових ресурсів" [15]. Відповідно до зазначених нормативних документів, баланс фінансових ресурсів повинен містити такі основні розділи:

За доходами: 1) ресурси бюджетів; 2) довгострокові кредитні ресурси на розвиток народного господарства; 3) ресурси підприємств і організацій, куди включається чистий прибуток та амортизаційні відрахування; 4) ресурси позабюджетних фондів, які не спрямовуються до державного бюджету; 5) кошти іноземних інвесторів на розвиток народного господарства; 6) інші джерела, що спрямовуються на покриття дефіциту бюджету (кредити Національного банку, випуск цінних паперів, фінансова допомога міжнародних фінансових організацій тощо).

За видатками: 1) видатки бюджетів; 2) видатки на реалізацію національних програм розвитку народного господарства за рахунок довгострокових кредитів; 3) видатки підприємств і організацій за рахунок власних ресурсів; 4) видатки позабюджетних фондів (без бюджетних коштів).

Таким чином, "Зведений баланс фінансових ресурсів України" включає показники, які становлять основу для складання зведеного бюджету і тому не містить усіх статей, що на практиці формують фінансові ресурси підприємств і за поширеним науковим підходом є основою формування їх капіталу. Але за містом "Зведеного балансу фінансових ресурсів України", що є складовою частиною Державної програми економічного та соціального розвитку, не можна зробити реальних висновків про склад джерел та пропорції різних форм капіталу підприємств.

Таку ситуацію можна частково пояснити тим, що у теоретичному плані на сьогодні немає єдиної думки щодо визначення сутності фінансових ресурсів підприємств, їх поділу на ступені функціонування (мікро-макрорівень, регіональний рівень), складу, джерел формування, цільового призначення та групування за певними класифікаційними ознаками. Відсутність єдиних підходів впливає на ефективність державних заходів у сфері формування внутрішніх ресурсів економічного зростання.

У науковій літературі і на практиці тлумачення категорії "фінансові ресурси" інколи полярно протилежні.

У даному дослідженні не ставиться завдання дати авторське визначення або уточнити поняття "фінансові ресурси" чи "фінансовий капітал", оскільки головна мета – проаналізувати ефективність дії фінансових механізмів щодо їх впливу на капітал суб'єктів реальної економіки, визначити пропорції різних форм капіталу, їх відповідність певним критеріям фінансової безпеки, а також достатність капіталу для отримання необхідного прибутку і подальшого забезпечення необхідного рівня нагромадження капіталу.

Проте, оскільки без визначення дефініції неможливо методологічно чітко побудувати систему залежностей та визначити комплекс показників, що визначають вартісні величини, склад та пропорції капіталу, а також критерії фінансової спроможності підприємств, необхідно дослідити відомі, найбільш поширені, а також кардинально відмінні між собою визначення категорії "фінансові ресурси". Подібний підхід можна вважати обґрунтованим з тих позицій, що загальноприйнято капітал підприємств розглядають як специфічну форму руху фінансових ресурсів та вартісних їх характеристик.

Учені-економісти здебільшого визнають фінансові ресурси як сукупність фондів грошових коштів, доходів, відрахувань або надходжень, що перебувають у розпорядженні суб'єктів господарювання, незалежно від форм власності. Фінансово-кредитний словник говорить, що фінансові ресурси – це грошові кошти, які знаходяться у розпорядженні держави, підприємств і установ, та використовуються для покриття затрат і формування різних фондів та резервів [22, с. 504].

В Економічній енциклопедії "Політична економія", яку можна віднести до трансформаційного періоду, фінансові ресурси трактуються як складова економічних ресурсів, що являє собою кошти грошово-кредитної і бюджетної системи, які використовуються для забезпечення безперервного функціонування і розвитку народного господарства, витрачаються на соціально-культурні заходи, потреби управління й оборони [5]. Фінансові ресурси розглядалися як сукупність фондів, що знаходяться в розпорядженні держави, підприємств, організацій, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту і національного доходу.

На думку О. Василика, "...фінансові ресурси – це грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб" [2, с. 76]. В. Сенчагов основний наголос робить на джерелах формування, які є результатом розподільчих відносин, і вважає, що "фінансові ресурси народного господарства – це сукупність грошових нагромаджень, амортизаційних відрахувань та інших грошових коштів, які формуються в процесі створення, розподілу, перерозподілу сукупного суспільного продукту" [20, с. 49].

Стосовно визначення "фінансові ресурси підприємств" (тобто на мікрорівні), то В. Родіонова робить наголос на цільовому їх призначенні і вважає, що фінансові ресурси підприємства – це грошові доходи і нагромадження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і призначені для використання фінансових зобов'язань, здійснення витрат розширеного відтворення та економічного стимулювання працюючих [23, с. 125].

У І.В. Зятковського головний акцент зроблено на правах власності, він вважає, що "фінансові ресурси підприємства – це грошові фонди цільового призначення, сформовані у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно володіє і розпоряджається на правах власності або певного господарського відання і використовує на статутні потреби" [7, с. 88-89]. Ю. Петленко дає таке визначення: "...фінансові ресурси – це грошові кошти, які залучені в господарський оборот підприємства із різних джерел, сформованих під впливом організаційно-правових форм господарювання, призначених для покриття його власних потреб" [17, с. 7]. В. Білопепецький фінансові ресурси розглядає як частину грошових коштів у формі доходу і зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань та здійснення затрат

по забезпеченню розширеного відтворення [1]. В.Опарін пов'язує фінансові ресурси з коштами, спрямованими в основні засоби та обігові кошти підприємства [16, с. 10-11].

Н.Пойда-Носик та С.Грабарчук пропонують під фінансовими ресурсами розуміти сукупність усіх грошових ресурсів, що надішли на підприємство за певний період або на певну дату в процесі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг – операційна діяльність), основних і оборотних засобів (інвестиційна діяльність) і видачі зобов'язань (майнових і боргових – фінансова діяльність) [18]. М.Романовський, О.Врублевська, і Б.Сабанті фінансові ресурси підприємств розглядають як "... всі джерела грошових коштів, що акумулюються підприємством для формування необхідних йому активів з метою здійснення всіх видів діяльності як за рахунок власних доходів, накопичень і капіталу, так і за рахунок різного роду надходжень" [24, с. 420].

С. Мішина та О. Мішин пропонують на макрорівні під фінансовими ресурсами підприємства, що формуються в процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою забезпечення розширеного відтворення й задоволення інших суспільних потреб, розуміти сукупність грошових коштів у фондovій, нефондовій або в матеріальній формі. На мікрорівні під фінансовими ресурсами автори пропонують розуміти сукупність грошових коштів, що перебувають у фондovій формі або перетворені у відповідну матеріалізовану форму і призначені для виконання фінансових зобов'язань здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення [13, с. 8].

Таким чином, в українській економічній думці на сьогодні існує значна кількість визначень фінансових ресурсів на рівні держави та на рівні підприємств. Більшість авторів розуміють під фінансовими ресурсами грошові накопичення, доходи і надходження або ж фонди грошових ресурсів. Наукова полеміка виникає навколо того, чи слід у визначенні вказувати на джерела створення ресурсів, їх цільове призначення, окремо виділяти фондovu та ін. В економічній теорії визначення фінансових ресурсів також дається, виходячи з фінансового менеджменту, що заснований на підходах руху грошових потоків. Автори посібника із фінансового менеджменту [10, с. 294] визначають фінансові ресурси як сукупність грошових доходів і надходжень, сформованих при створенні підприємства і в процесі його діяльності, а також мобілізованих на фінансовому ринку, призначених для розвитку виробництва, виконання фінансових зобов'язань, фінансування поточних витрат і створення резервів.

Окрема полеміка виникає стосовно поняття "грошові кошти" і "фінансові ресурси". З цього приводу О. Василик висловлюється, що не всі грошові ресурси є фінансовими ресурсами. Поняття "грошові ресурси" значно ширше, але фінансові ресурси виступають завжди у грошовій формі. Грошові ресурси стають фінансовими ресурсами тоді, коли вони концентруються у відповідні фонди, для яких встановлено порядок створення й використання [2].

Особливе питання, яке об'єктивно виникає при розгляді сутності фінансових ресурсів – це доцільність формування фондів цільового призначення (фонд розвитку виробництва, соціального розвитку, матеріального заохочення, амортизаційний фонд). Деякі автори вважають, що, оскільки суб'єкти господарювання мають право самостійно і на свій розсуд використовувати грошові кошти, які залишаються в їх розпорядженні після сплати податків до бюджету, немає потреби створювати будь-які фонди. Таку позицію вони пояснюють тим, що в умовах формування ринкових відносин грошові кошти використовуються суб'єктами господарювання по мірі потреби й наявності, тобто заздалегідь грошові кошти не потрібно спрямовувати у відповідні фонди і спеціально їх виключати з кругообігу грошових коштів. Сьогодні підприємства, як правило, залишають кошти у формі нерозподіленого прибутку. Така практика поширена в більшості економічно розвинених країн [11, с. 161]. Слід також зазначити, що трактування фінансових ресурсів із позиції їх розуміння як фондів не зберігається з вимогами нових стандартів (положень) бухгалтерського обліку та фінансової звітності, де застосовується поняття "резерви" грошових коштів, а не "фонди".

Наведені визначення категорії "фінансові ресурси" показують, що у тлумаченні їх сутності мають місце суттєві відмінності та неоднозначності. Не існує також єдиного підходу до визначення чіткого складу та класифікації джерел формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання і держави. Так, В.Белоліпецький вважає, що джерела фінансових ресурсів поділяються на внутрішні (чистий прибуток, амортизація), зовнішні (внески учасників і засновників) і позикові (кредити банків, позики інших суб'єктів ринку, кошти від операцій з борговими цінними паперами, кредиторська заборгованість) [1, с. 65]. В. Колчіна пропонує до джерел формування фінансових ресурсів включити прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства, та бюджетні асигнування [12, с. 12]. Слід зазначити, що В.Белоліпецький та В. Колчіна до складу джерел формування фінансових ресурсів включають також кредиторську заборгованість. В. Родіонова додатково включає в джерела всі види прибутку, виручку від реалізації майна, яке вибуло, стійкі пасиви, внутрішні ресурси, мобілізовані у будівництво. Крім того, сюди включаються кошти, отримані в порядку перерозподілу, а саме страхові відшкодування, дивіденди і проценти, бюджетні субсидії [23, с. 25]. Деяко іншу класифікацію джерел формування наводить Д.Моляков. До власних джерел формування фінансових ресурсів він включає валовий дохід і амортизацію [14, с. 36].

Автори також по різному визначають принципи класифікації та групування фінансових ресурсів. Зокрема, Н. Заєць усі джерела фінансових ресурсів об'єднує у дві групи: власні джерела – чистий дохід, амортизація, виручка від реалізації майна, що вибуло, стійкі пасиви, внутрішні ресурси, мобілізовані в будівництво; позикові кошти – кредити банків, кредиторська заборгованість [21, с. 6]. В. Опарін підрозділяє усі фінансові ресурси на три групи, що включають сім підгруп: за кругооборотом (початкові, прирощені), за використанням (матеріальні, в обороті), за правом власності (власні, надані, позикові) [16, с. 10].

С. Мішина і О. Мішин пропонують класифікувати фінансові ресурси за шістьма ознаками, які впливають з вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку: за джерелами формування (власні та позикові), за призначенням (для виконання фінансових зобов'язань; розширеного відтворення – поповнення оборотних та необоротних активів; соціальних потреб), за матеріально-речовою структурою (грошові кошти, фінансові ресурси, перетворені у матеріальну форму – вкладення в необоротні та оборотні активи), за кругообігом (початкові та прирощені), за місцем залучення, за ступенем терміновості погашення (термінові, короткострокові, довгострокові, потайні пасиви) [13, с. 13].

Слід звернути особливу увагу на той факт, що перехід України до ринку і пов'язані з ним трансформаційні процеси в економіці призвели до формування нових видів фінансових ресурсів підприємств, які мають як короткостроковий, так і довгостроковий характер залучення. До їх числа можна віднести: податкові пільги та додатковий кредит, фінансовий лізинг, перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, залучені грошові кошти, зокрема, кошти від продажу цінних паперів; засновницькі, пайові та інші внески фізичних юридичних осіб, членів трудового колективу. Крім того, утворення різних корпоративних об'єднань дозволяє використовувати як джерела власних фінансових ресурсів субординований борг, корпоративні кредити чи ресурси, що утворюються в результаті розподілу внутрішньо-корпоративних фінансових потоків.

У дисертаційному дослідженні "Фінанси суб'єктів господарювання: основні засади та практика організації" [8] І.В. Зятковський зробив висновок, що узагальнене визначення фінансових ресурсів, окреслене функціями фінансів (розподільчої та формування резервів) суб'єктів господарювання, ще не дає повної відповіді щодо їх складу та джерел формування. Тому автор пропонує власні концептуальні підходи щодо включення до складу фінансових ресурсів таких компонентів:

– чистого прибутку, що залишається у розпорядженні суб'єкта господарювання, у тому числі нерозподіленого прибутку минулих періодів, резервів, які формують за рахунок чистого прибутку, а також резервів стабілізації дивідендів;

– амортизаційних відрахувань, що є відшкодуванням реальних та інтелектуальних інвестицій, оплачені у минулі періоди за рахунок власних фінансових ресурсів.

Стосовно визнання інших джерел формування фінансових ресурсів, то І.В. Зятковський [8] звертає увагу на проблемність та дискусійність цього питання. З огляду на це, він вважає за доцільне виділити ту частину грошових коштів, які надходять на підприємство після оподаткування або залишається у його розпорядженні при наданні пільг, тобто ті кошти, якими воно володіє на правах власності. До таких коштів автор пропонує віднести:

– емісійний дохід від розміщення акцій та доходів від продажу облігацій із премією, що йдуть на поповнення акціонерного капіталу;

– кошти, що спрямовуються на поліпшення основних засобів і відносяться на витрати підприємства. Оскільки такі витрати зменшують прибуток до оподаткування, то це означає використання частини неоподаткованого прибутку суб'єктом господарювання на власні потреби;

– суми відшкодування частини процентних ставок за отримання коротко- і довготермінових кредитів банку за рахунок бюджетних коштів (бюджетні кредити).

Спірним, але доступним І. Зятковський вважає порівняння до фінансових ресурсів "стійких пасивів" – мінімальної заборгованості із заробітної плати та відрахувань до державних цільових фондів (соціальні податки). Проблемним автор вважає віднесення до фінансових ресурсів запозичених коштів у будь-якій формі. Таку позицію він пояснює тим, що, залучаючи до господарського обороту банківські, бюджетні, комерційні позики, підприємство на певний період збільшує обсяг грошових ресурсів, але з настанням терміну повернення позик має замінити їх або власними фінансовими ресурсами, або знову здійснювати запозичення. Запозичені кошти незважаючи на те, що реально впливають на отримання прибутку, не відповідають головному критерію фінансових ресурсів, а саме можливості використання на статутні цілі, тобто не можуть бути капіталізованими. Це є важливим моментом, адже саме можливість капіталізації стала ключовим мотивом діяльності в країнах з ринковою економікою, оскільки це відповідає сучасній теорії підприємств, що передбачає максимізацію доходів і зростання їх вартості.

Водночас І.В. Зятковський, виходячи з теоретичного обґрунтування природи фінансових ресурсів, пропонує кваліфікувати позичені кошти разом із власними і привілейованими до них власними інвестиційними ресурсами [9, с. 181-182]. Учений запропонував до фінансових ресурсів вводити лише ту частину коштів, якими суб'єкти господарювання володіють і розпоряджаються на правах власності, господарського відання, або оперативного управління, тобто кошти, що капіталізуються і забезпечують відтворувальні процеси, та ті, які використовують за іншими напрямками, передбаченими статутними документами.

Вивчення наукової літератури показує, що, як і у випадку з трактуванням сутності фінансових ресурсів, так і при групуванні ресурсів за певними класифікаційними ознаками, зустрічаються різні підходи. Така ситуація, на наш погляд, негативно позначається на можливостях ґрунтового аналізу капіталоутворюючих чинників на макро- та мікрорівні.

Якщо врахувати більшість позицій науковців щодо визначення джерел фінансових ресурсів, то можна скласти таку їх структуру, яка реально впливає на стан формування та розміщення сукупного капіталу, його структурні пропорції та вартісні величини:

• власні джерела фінансових ресурсів, сформовані за рахунок коштів власників, акціонерів та галузевого перерозподілу: статутний фонд (кошти засновників у звичайних та привілейованих акціях); додатковий капітал (емісійний дохід), додатковий пайовий та акціонерний капітал; страхові відшкодування; кошти, що надходять у порядку перерозподілу; кошти галузевих цільових фондів;

• власні джерела фінансових ресурсів, сформовані у процесі кругообігу матеріальних та фінансових засобів: прибуток, що спрямовується на капіталізацію; амортизаційні відрахування; сума індексації основних засобів; виручка від реалізації майна, яке вибуло; резервні фонди; мобілізовані резерви у будівництві; цільові внески трудового колективу; відстрочена податкова заборгованість;

• позичкові джерела фінансових ресурсів, сформовані на кредитному ринку: довгострокові та короткострокові кредити банків; кредити небанківських фінансових установ; комерційний кредит (кредиторська заборгованість);

• фінансові ресурси, які надаються державою: бюджетні асигнування; субсидії для сфери виробництва; довгострокові позики й кредити держави; кошти державного й місцевих

бюджетів, а також позабюджетних фондів, які виділяються на безповоротній основі; податкові пільги; податковий кредит;

• фінансові ресурси, які формуються на фондовому ринку: від реалізації акцій, інших цінних паперів; кредитні інвестиції; дивіденди від цінних паперів; дохід від випуску різних видів облігацій; фінансовий лізинг, страхові компенсації.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, з огляду на необхідність досягнення об'єктивних вартісних параметрів різних форм капіталу підприємств, вирівнювання диспропорцій структури капіталу та встановлення оптимальних співвідношень між власним і позичковим капіталом, питання складу фінансових ресурсів та джерел їх формування є дуже важливим. Від структури капіталу та вартісних його параметрів залежить процес капіталізації та фінансова незалежність підприємств. Лише капіталізовані фінансові ресурси в змозі кардинально поліпшити майновий стан підприємств та його власників. Це визначає головний вектор економічної політики держави щодо нарощення власного капіталу підприємств і, зокрема, внутрішнього капіталу економічної системи.

Список використаної літератури:

1. Белопілецький В.Г. Финансы фирмы : [курс лекций] / Под ред. И. П. Мерзлякова. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 288 с.
2. Василук О.Д. Теорія фінансів : [підручник] / Василук О.Д. – К.: НІОС, 2000. – 336 с. 3. Економічна енциклопедія: У 3-х т. – Т. 3 / (редкол.: С.В. Мочерний (голова) та ін.) – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 952 с. 4. Економіка : [учебник] / Под ред. А.С. Булатова. – М.: Изд-во БЕК, 1994. – 632 с.
5. Экономическая энциклопедия "Политическая экономия". – М.: Советская энциклопедия, 1979. – Т. 3. – 496 с.
6. Зимовець В.В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток: [монографія] / Відпов. ред. В.І. Кононенко. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
7. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств / Зятковський І.В. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 260 с. 8. Зятковський І.В. Фінанси суб'єктів господарювання: основні засади та практика організації: дис. доктора екон. наук: 08.04.01 / Зятковський І.В. – Тернопіль, 2006. – 420 с. 9. Зятковський І.В. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання / І.В. Зятковський // Науковий вісник Чернівецького торг.-екон. ін-ту КНТЕУ. – 2005. – Вип. IV (Серія "Економічні науки"). – Ч. 3. – С. 176-183. 10. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент: [підручник] / Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. – К.: Центр навч. літ-ри, 2006. – 520 с.
11. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / Ковалев В.В. – М.: Финансы и статистика. – 2000. – 768 с.
12. Колчина В.М. Финансы предприятий / Колчина В.М. – М.: Финансы, 1998. – 513 с. 13. Мішина С.В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві / Мішина С.В., Мішин О.Ю. – Харків: ХНЕУ, 2006. – 176 с. 14. Моляков Д.С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства: [учеб. пособие] / Моляков Д.С. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 200 с. 15. Наказ Міністерства економіки України від 18.04.1996 № 49/76/117 "Про затвердження Методологічних вказівок щодо складання балансу фінансових ресурсів" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0220-96>
16. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення / Опарін В.М. // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 5. – С. 10-11. 17. Петленко Ю. Проблеми забезпечення обіговими коштами в умовах економічної кризи / Петленко Ю. // Фінанси України. 1998. – № 9. – С. 106-108. 18. Пойда-Носик Н.Н. Фінансові ресурси підприємства / Пойда-Носик Н.Н., Грабарчук С.С. // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 96-103. 19. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.1995 № 471 "Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles/9552-pro-vnesennya-zmin-dopostanovi-kabinetu-ministriv> 20. Сенчагов В.К. Финансовые ресурсы народного хозяйства / Сенчагов В.К. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 255 с. 21. Теория финансов / Под ред. Заяц Н.Е. – Минск : Вишэйшая школа, 1997. – 160 с.
22. Финансы: [учебник для вузов] / Под ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевской, Б.М. Сабанти. – М.: Перспектива, 2000. – 520 с. 23. Финансово-кредитный словарь. – В 3-х т. – М.: Финансы и статистика, 1965. – 511 с.
24. Финансы / Под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 400 с.

КАМІНСЬКА Тетяна Григорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту НУБіП України